

memoRIA 8, september 2006

De archeologische verwachting gespecificeerd

In december 2005 publiceerde de Rijksinspectie voor de Archeologie, de voorganger van de huidige sector Archeologie van de Erfgoedinspectie, het rapport *IVO op niveau? Een onderzoek naar de kwaliteit van rapporten van archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO)*. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de meeste rapporten niet aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) voldoen. Zo bleek 80% van de onderzochte rapporten geen gespecificeerde archeologische verwachting te bevatten, terwijl dit het startpunt zou moeten zijn van een inventariserend veldonderzoek.

In reactie op de publicatie ontving de Inspectie vragen over wat een gespecificeerde verwachting nou eigenlijk zou moeten inhouden. In dit bulletin wordt daarom uiteengezet wat het belang is van de gespecificeerde verwachting en hoe deze volgens de KNA vorm moet worden gegeven.

Archeologie

De archeologische verwachting als essentieel startpunt voor een inventarisatie

Het belang van een inventariserend veldonderzoek voor de archeologische monumentenzorg hoeft nauwelijks nog te worden uitgelegd. Het is alleen op basis van een inventarisatie dat de betrokken overheid (bevoegd gezag) een verantwoorde beslissing kan nemen over het bodemarchief in een bepaald onderzoeksgebied: beschermen, opgraven of verloren laten gaan. Dit betekent dat het in het belang van het bodemarchief is dat een inventarisatie goed wordt uitgevoerd. En goed uitvoeren betekent dat de juiste onderzoeksmethode wordt ingezet. Men moet immers op basis van de gekozen onderzoeksmethode betrouwbare uitspraken kunnen doen over de aan- of afwezigheid van archeologische resten in een onderzoeksgebied en – bij aanwezigheid – over de behoudenswaardigheid van de resten.

Ook het belang van de juist gekozen onderzoeksmethode is tegenwoordig evident. We denken al lang niet meer dat we met een standaardmethode 'alles' kunnen vinden. Tegenwoordig weten we maar al te goed dat je met een booronderzoek bijvoorbeeld geen grafvelden of nederzettingen onder een esdek kunt opsporen, dat een oppervlaktekartering geen zin heeft als de archeologische resten twee meter diep liggen of het terrein zwaar begroeid is, en dat proefsleuven vaak om praktische redenen niet voldoen om de begrenzingen van een nederzetting vast te stellen. Bovendien maakt het voor de vindkans heel veel uit of zich in de bodem een grote Romeinse nederzetting of een klein mesolithisch jachtkamp bevindt, of er fundamenten van een kasteel liggen of alleen grondsporen. Daarom kiest men al naar gelang de situatie de ene keer voor proefsleuven, de andere keer voor boringen in een bepaald grid en tot een bepaalde diepte en in weer een andere situatie voor geofysisch onderzoek (bijvoorbeeld magnetometingen).

Veel minder evident is hoe de juiste onderzoeksmethode wordt gekozen. Daarbij geldt dat het eerst duidelijk moet zijn wat men *kan* zoeken en wat men *wil* zoeken voordat men kan bepalen *hoe* men gaat zoeken. De beslissing over hetgeen men *wil* zoeken is in principe aan de bevoegde overheidsinstantie, maar het is eerst aan de archeoloog om inzicht te verschaffen in wat men *kan* aantreffen. En daar is nu de gespecificeerde archeologische verwachting voor bedoeld.

Wat is een gespecificeerde archeologische verwachting?

Het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting gebeurt tijdens een bureauonderzoek. De archeoloog analyseert voor een onderzoeksterrein zowel positieve indicaties voor het aantreffen van bewoningsporen (bijvoorbeeld reeds bekende vindplaatsen, de landschapsgenese en gunstige locatiekeuzefactoren) als negatieve indicaties in de vorm van mogelijke bodemverstorende invloeden (bijvoorbeeld bouwactiviteiten, grondwaterverlagingen). Voor die analyse wordt gebruik gemaakt van instrumenten zoals bodemkaarten, provinciale verwachtingskaarten, de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en historische bronnen met gegevens over het voormalige landgebruik. Die analyse wordt gespecificeerd op papier gezet. Hiermee wordt bedoeld dat de verwachting onderbouwd wordt met de gegevens uit de bronnenstudie (zoals het huidige bodemgebruik, de historische situatie, etc.), dat wordt aangegeven welke informatie niet gebruikt is en dat per verwachte vindplaats de volgende aspecten worden beschreven (zie specificatie LS05 van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (versie 3.1):

- de datering (minimaal in hoofdperioden, zoals paleolithicum, mesolithicum, etc.);
- het complextype (zoals nederzetting, grafveld, akkerlaag etc.);
- de omvang;
- de diepteligging (en eventuele zichtbaarheid);
- de locatie (waar nodig opgesplitst naar deelgebieden);
- de uiterlijke kenmerken (zoals artefacten of andere archeologische indicatoren);
- mogelijke verstoringen (waaronder ook veranderingen veroorzaakt door post-depositionele processen).

Het zijn voor de hand liggende aspecten, toch zien we ze bij de meeste archeologische verwachtingen niet terug. Vooral de archeologische indicatoren die men verwacht aan te zullen treffen - bijvoorbeeld verkleuringen in de bodem, cultuurlagen, houtskoolfragmentjes of alleen artefacten - ontbreken nagenoeg altijd, terwijl hiermee juist bij de keuze van de onderzoeksmethode serieus rekening moet worden gehouden.

Wat is een gespecificeerde archeologische verwachting niet?

Wat in de praktijk regelmatig mis gaat is dat de waarden op de IKAW worden gehanteerd als gespecificeerde archeologische verwachting. De IKAW, die bedoeld is om beleidsmakers te helpen bij een eerste beoordeling van bouw- en ontwikkelingsplannen, kan een belangrijke rol spelen bij het opstellen van de verwachting, maar het vormt er niet meer dan een onderdeel van. De kaart geeft voor heel Nederland *indicaties* van de kans (hoog, matig, laag en zeer laag) op het aantreffen van archeologische resten wanneer er werkzaamheden in de bodem plaatsvinden. Die kans is afgeleid van indicatoren als de landschappelijke kenmerken en de bodemgesteldheid, maar geeft geen inzicht in de aard van de betreffende archeologische resten. Bovendien houdt de IKAW geen rekening met verstorende factoren (bijvoorbeeld landbouwactiviteiten zoals diepploegen of ruilverkaveling). In gebieden waar de trefkans, dus de kwantiteit, laag wordt verondersteld kunnen dus wel degelijk belangrijke vindplaatsen voorkomen, en omgekeerd kunnen in gebieden met een zeer positieve indicatie ernstige verstoringen hebben plaatsgevonden waardoor de verwachting uiteindelijk toch laag uitvalt.

Een gespecificeerde verwachting wordt ook wel eens verward met de waarden op een archeologische verwachtingskaart. Deze gebiedsgerichte kaarten zijn het afgelopen decennium instrumenteel geweest in het voor bestuurders en opdrachtgevers zichtbaar maken van potentiële onderzoekslocaties. Door de bodemkundige gegevens van bekende archeologische vindplaatsen te extrapoleren naar andere terreinen, voorspelt een archeologische verwachtingskaart op welke terreinen soortgelijke archeologische resten te verwachten zijn. Meestal onderscheidt men een hoge, middelmatige en lage archeologische verwachting. Hoe hoger de verwachting, hoe groter de verwachte dichtheid. Het valt echter niet aan de kaart af te lezen welke specifieke zaken hebben geleid tot die cumulatieve verwachting. Bovendien geven ook deze kaarten geen inzicht in de aard en de te verwachten kwaliteit van de vindplaatsen. Er kan dus geen onderzoeksmethode voor een inventariserend veldonderzoek aan ontleend worden.

Archeologische waarden- en verwachtingskaarten kunnen dus nuttige hulpmiddelen zijn voor het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting ten behoeve van een IVO, maar er kan niet mee worden volstaan.

Toezicht

Gezien de cruciale rol die de gespecificeerde verwachting heeft, krijgt deze ook in het toezicht van de Erfgoedinspectie de nodige aandacht. Zo heeft het een prominente plaats gekregen binnen het onderzoek naar de kwaliteit van programma's van eisen, veldwerk en rapportages dat momenteel in volle gang is. Maar ook bij de overige inspecties zal er de komende tijd nadrukkelijk naar worden gekeken.

In de *memoRIA* besteedt de sector Archeologie van de Erfgoedinspectie (voorheen de Rijksinspectie voor de Archeologie) aandacht aan onderwerpen die gerelateerd zijn aan de naleving van de Monumentenwet en de daarmee verwante wetten en regels. Het bulletin kent geen vast verschijningsritme. Een abonnement kan (kosteloos) worden verkregen bij de Erfgoedinspectie. De *memoRIA*'s zijn ook terug te vinden op www.erfgoedinspectie.nl.

Erfgoedinspectie / Archeologie

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rijnstraat 50, Postbus 16478, 2500 BL Den Haag, IPC 3500 T +31-70-412 4012 F +31-70-412 4014 W www.erfgoedinspectie.nl